

פרק שלישי: היחס לאזרחי ישראל הערבים

האוכלוסייה הערבית היא המיעוט הגדול במדינת ישראל. על המתח המובנה ביחסים בין רוב למיעוט בכל מדינה נוספו בישראל גורמים הקשורים ישירות ובעקיפין בסכסוך הישראלי-ערבי בכלל, ובסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרט. קיומו של מיעוט ערבי לא מבוטל במדינת ישראל העמיד בפני הנהגת המדינה והחברה היהודית אתגרים שהיו להם השלכות על עיצוב מהותה של המדינה. מערכת היחסים בין הרוב היהודי למיעוט הערבי בישראל ידעה עליות ומורדות במשך השנים. אירועים רבים בזירה הפוליטית והחברתית בישראל עיצבו אותה. עוצמת המתח שיקפה היבטים שונים של היחסים, ובה בעת הזינה אותם. ההיבטים המרכזיים השלובים זה בזה הם: זהותם של אזרחי ישראל הערבים, הזיהוי של הערבים בישראל בעיני הרוב היהודי עם האויב ומדיניות האפליה נגד המיעוט הערבי.

לפי חוקי היסוד של מדינת ישראל, המדינה מוגדרת "מדינה יהודית ודמוקרטית". הגדרה זו כשלעצמה יוצרת מתח בין הרוב היהודי למיעוט הערבי, שכן גלום בה מתח בין שני עקרונות: האחד – העיקרון הדמוקרטי של שוויון מלא לכלל האזרחים. עם כינונה הצהירה המדינה כי היא "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין. תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות. תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות...". אזרחי ישראל הערבים שנותרו בתחומה אחרי המלחמה ב-1948 נקראו "לשמור על השלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים".¹¹⁷ העיקרון השני הוא קיומה של מדינת ישראל כמימוש זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית במולדתו. ואולם בפועל, מאז קום המדינה ועד ימינו אלה לא התגבש איזון ראוי ומקובל בין שני העקרונות הללו.¹¹⁸ הרי הדגשת היותה של ישראל מדינה יהודית מוציאה למעשה את אזרחיה הערבים מחוץ למחנה הדומיננטי.¹¹⁹ מדינת ישראל ומוסדותיה, בכללם בית המשפט העליון, לא הכירו במיעוט הערבי כקבוצת מיעוט לאומי הזכאית לזכויות קולקטיביות.¹²⁰ במציאות זו היה מצבם של הערבים בישראל תלוי לחלוטין ברצון הטוב של השלטון היהודי. מדינת ישראל התקשתה ליישם את העיקרון הדמוקרטי

שעמד בבסיסה באשר לשוויון מלא לכל האזרחים.¹²¹ כפי שגרס סמי סמוחה, יחסי יהודים וערבים בישראל מושתתים על העיקרון המוצהר שישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית, ואולם היא דמוקרטיה אתנית שבה ניתנות זכויות דמוקרטיות לכול, אך בה בעת נהנית קבוצת הרוב היהודי משליטה וממעמד מועדף.¹²²

נקודת המוצא בהתייחסות המדינה והחברה אל הערבים בישראל, מאז כינונה ולמעשה עד היום, הייתה ונתרה כאל גורם עוין בכוח ובפועל.¹²³ בשנותיה הראשונות של המדינה הוחל ממשל צבאי על אזרחיה הערבים, אשר הוסר ב־1966 אך הותיר משקעי מרירות לאורך השנים הבאות. התפתחות חשובה נוספת במסכת היחסים בין היהודים והערבים בישראל הייתה היכולת שניתנה לערבים להיפגש עם בני עמם (ומשפחותיהם) בגדה המערבית וברצועת עזה, עקב תוצאותיה הטריטוראליות של מלחמת ששת הימים ב־1967. באותן שנים התחזקה התנועה הלאומית הפלסטינית בראשות אש"ף, ובמקביל התעוררו רגשות לאומיים פלסטיניים גם בקרב אזרחי ישראל הערבים.¹²⁴ הזדהותם של חלק ניכר מאזרחי ישראל הערבים ותפיסתם העצמית כחלק מהעם הפלסטיני, וכן מעורבות ערבים אזרחי ישראל בפיגועי טרור (הגם שמדובר במיעוט מקרים בלבד) תרמו לשימור החשדנות ואף להעמקתה, ולהתייחסות למיעוט הערבי כולו כאל סכנה ביטחונית אפשרית.¹²⁵ ואכן, לקונפליקט המתמשך בין ישראל לפלסטינים נודעה השפעה מכרעת על העמקת השסע הלאומי בין יהודים לערבים.¹²⁶ בה בעת, תהליכי המודרניזציה והסוציאליזציה הפוליטית שחלו בקרב אזרחי ישראל הערבים, במידה רבה עקב ובהשראת השתייכותם לחברה הישראלית, וכן השתחררות הדרגתית מטראומת התבוסה ב־1948, חיזקו בקרב אזרחי ישראל הערבים את התודעה הלאומית והגבירו בקרבם את האמונה בכוחם הפוליטי. וכך העידן שלאחר 1967 מאופיין בהופעתן של אידיאולוגיות והתארגנויות תנועתיות ומפלגתיות חדשות בקרב הערבים.¹²⁷ גם במישור הכלכלי חל שיפור, שכן ביטול הממשל הצבאי הקל את מצב התעסוקה ורבים מקרב אזרחי ישראל הערבים יצאו לעבודה במגזר היהודי – מה שהביא לעלייה הדרגתית ברמת החיים של המגזר.¹²⁸

מדיניות האפליה כלפי אזרחי ישראל הערבים – על אף היותה של קבוצת הערבים אזרחי ישראל שווה בפני החוק ובעלת זכויות אזרחיות שוות לאלה של אוכלוסיית הרוב היהודית, היא מהווה עדיין במובנים רבים קבוצה חברתית מודרת ומופלת, ללא שוויון אזרחי מלא.¹²⁹ אי־השוויון בא לידי ביטוי בתחומי חיים שונים, במישור המוסדי והאישי: חוקים ותקנות, עמדות מפלות של מקבלי ההחלטות ברמות שונות ושל הציבור הרחב, תקצוב ממשלתי המוענק לרשויות המקומיות הערביות ולמוסדות ערביים, מערכת החינוך, שוק העבודה ומערכת המשפט.

המיעוט הערבי שונה מן הרוב היהודי בהיבטים רבים כמו שפה, תרבות, דת, לאום, היסטוריה וזיכרון קולקטיבי, הוא חלק מעם מובס, שנים רבות הוא היה נתון תחת

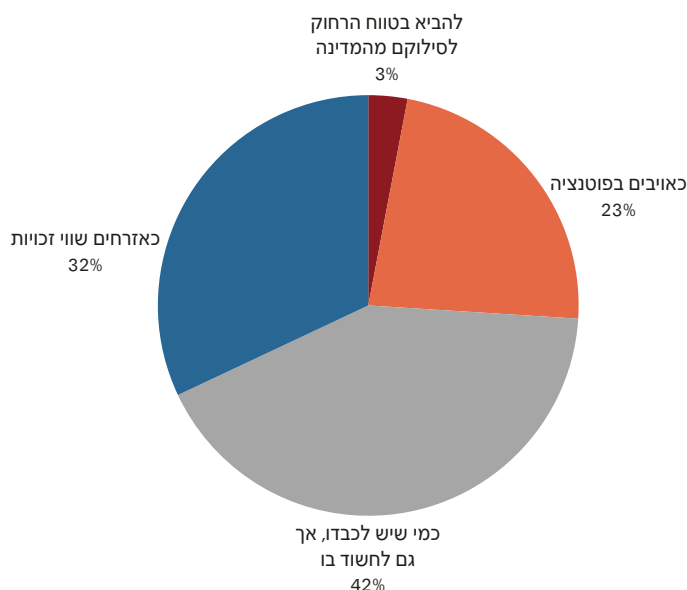
ממשל צבאי, בניו ובנותיו אינם משרתים בכוחות הביטחון, הוא מבודד כמעט לחלוטין מן הרוב מבחינה גיאוגרפית וחברתית ואין הוא נטמע בו, מעמדו הכלכלי-חברתי נמוך, הוא סובל מאפליה וממגבלות שונות, ויש לו גם חילוקי דעות עמוקים עם הרוב היהודי באשר לערכי יסוד – הוא שולל הן את האידיאולוגיה הציונית המונחת בתשתיתה של המדינה והן את העמדה היהודית ואת הנרטיב היהודי לגבי הסכסוך.¹³⁰

כיוון התפתחות היחסים בין שתי הקבוצות ובעמדותיהן זו כלפי זו עמד בסימן של התרחקות ואיבה הדדית, במיוחד מאז אירועי אוקטובר 2000, שבמהלכם נהרגו 13 אזרחים ישראלים ערבים בהפגנות ובמהומות אלימות שפרצו כמחאה על עליית ראש האופוזיציה דאז אריאל שרון להר הבית, כאות הזדהות עם ערביי יהודה ושומרון עם פרוץ האינתיפאדה השנייה,¹³¹ ובעקבות ועדת אור – ועדת החקירה הממלכתית שהוקמה כדי לחקור את הסיבות לאירועים אלה, שנחשבים לקו פרשת מים ביחסי יהודים וערבים. נטען כי החברה היהודית לא שינתה את תפיסתה הבסיסית כלפי החברה הערבית בעקבות המלצות ועדת אור, וכי המדיניות שננקטה כלפי החברה הערבית מוכתבת משיקולים פוליטיים קצרי טווח ומונעת משיקולים חברתיים וביטחוניים כמו חשש לבדלנות.¹³² נקודות ציון נוספות שתרמו לכך היו מלחמת לבנון השנייה, שפרצה בין ישראל ולבנון בשנת 2006, אירועי עכו (2008), מבצע עופרת יצוקה בעזה (2008–2009), אירועי המשט בעזה (2010) ועוד. אלה הוכיחו כי מרקם היחסים בין היהודים לערבים בישראל נותר שביר.¹³³ ההידרדרות ביחסים השתקפה בין היתר בהצעות חוק בעלות אופי מזיר ומגביל כמו העדפה של משרתים בצבא בקבלה לעבודה, קבלת מתיישבים ליישובים קטנים בפריפריה לאחר בדיקה של ועדת קבלה, חיוב המבקשים להתאזרח בהצהרת נאמנות למדינה יהודית וחקיקת חוק הלאום (ובשמו המלא: "ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי") שנחקק ביולי 2018. מדובר בחוק יסוד שהתקבל בכנסת באווירה פוליטית שנויה במחלוקת, על בסיס הטענה כי הגיעה העת לעגן בחקיקת יסוד את אופייה היהודי של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי. זאת לגישתם של תומכי החוק, להבדיל מעיגון של זכויות אזרחיות בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. לטענתם, אומנם במסגרת מספר חוקי יסוד מדינת ישראל הוגדרה כבר ב־1992 כמדינה יהודית ודמוקרטית, אולם באיזון הנכון בין שתי זהויות אלה יש לתת יותר משקל לראשונה.¹³⁴

השסע המעמיק בין היהודים לערבים בישראל הוא העמוק ביותר מבין השסעים בחברה, וגם על פי ממצאי מחקר זה, הוא שהדאיג במיוחד את הציבור בהשוואה למתחים האחרים. החלק הראשון של הפרק יעסוק ביחס לאזרחי ישראל הערבים ובתפיסות לגבי מערכת היחסים בין יהודים לערבים, והחלק השני יעסוק במדיניות הממשלה כלפי אזרחי ישראל הערבים.

יחס היהודים לאזרחי ישראל הערבים

המחקר בחן בסדרה של שאלות כיצד רואה הרוב היהודי את המיעוט הערבי, וכיצד לדעתו על מדינת ישראל להתייחס אליו. השאלה הראשונה בחנה כיצד הרוב היהודי רואה את אזרחי ישראל הערבים.

תרשים 57: כיצד אתה רואה את אזרחי ישראל הערבים? 2018

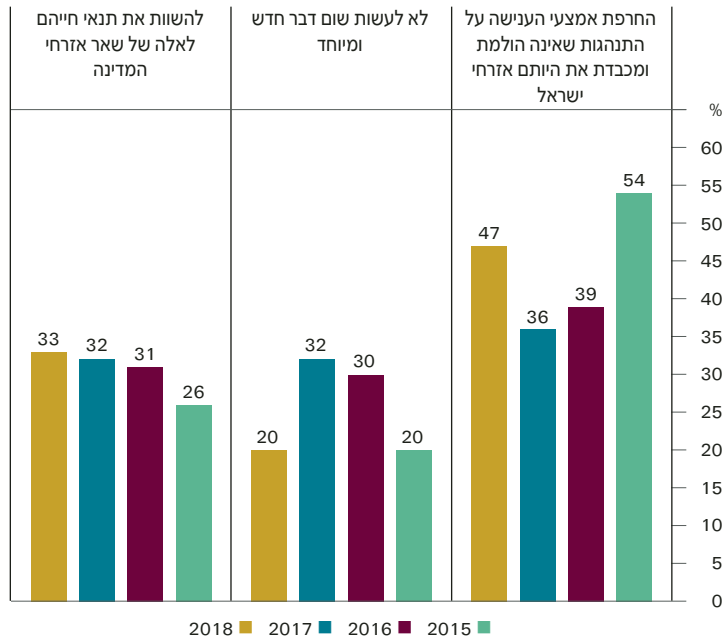
תרשים 57 מלמד כי חלק גדול מהציבור (42 אחוזים) הביע אמביוולנטיות כלפי אזרחי ישראל הערבים וגרס שיש לכבדם, אך גם לחשוד בהם. בגישה זו ניכרה עקביות לאורך השנים. ב-2015 חשו כך 45 אחוזים מהציבור ביחס לאזרחי ישראל הערבים, ב-2016 – 41 אחוזים וב-2017 – 43 אחוזים.

לעומת זאת, חלק קטן יותר מהציבור, כשליש, ראה את אזרחי ישראל הערבים כאזרחים שוויו זכויות (32 אחוזים). בתפיסה זו חלו שינויים במהלך השנים.¹³⁵ ב-2015 רק 20 אחוזים ראו את הערבים כשווים. מדובר בתקופה של "גל הטרור" (2015-2016), כשחלק מהפיגועים בוצעו על ידי ערבים ישראלים. החשדנות כלפי הערבים בדרך כלל מתחזקת בכל עת שתקריות ביטחוניות מזעזעות את האיזון החברתי השברירי. עדות לתופעה זו נרשמה גם במהלך האינתיפאדה השנייה, במלחמת לבנון השנייה, במבצע עופרת יצוקה ועוד.

עם זאת, בזמן רגיעה ביטחונית (יחסית) ניכרת ירידה בחשדנות: ב-2016 חלה עלייה משמעותית ביחס החיובי לערבים, ו-30 אחוזים ראו אותם כאזרחים שוויו זכויות.

ב-2017 וב-2018 נשמרה מגמה חיובית זו. ממצא נוסף הראה כי כרבע מהציבור ראו באזרחי ישראל הערבים אויבים פוטנציאליים (23 אחוזים). ב-2015, בשיא "גל הטרור", שיעורם עלה ל-35 אחוזים. החל מ-2016 חלה ירידה משמעותית של עשרה אחוזים – 25 אחוזים ראו בערבים אויבים פוטנציאליים. הירידה, כמו בשיעור החשדנות, נשמרה גם ב-2017 וב-2018. ב-2016 ההגדרה שונתה מ"אויבים" ל"אויבים בפוטנציה". סביר להניח ששינוי זה הביא למיתון מסוים במענה. נוסף על כך, ב-2016 נוספה באופן חד-פעמי האפשרות "להביא בטווח הרחוק לסילוקם מהמדינה", ורק 4 אחוזים סברו כך. ב-2018 נוספה האפשרות "כאזרחים שאינם שווים זכויות", שזכתה ל-3 אחוזי תמיכה בלבד.

מעמדם של הערבים בישראל והיחס כלפיהם נחשבים לאחת הסוגיות המפלגות ביותר את קבוצת הרוב הלאומי היהודי בישראל, ואכן נמצאו הבדלים בפילוח לפי שיוך פוליטי ורמת דתיות של המשיבים. אלה ששייכו את עצמם לשמאל ראו בערבים אזרחים שווים זכויות (75 אחוזים), יותר מאלה ששייכו את עצמם למרכז ומחילונים (כ-42 אחוזים), ובמידה משמעותית יותר מאלה ששייכו את עצמם לימין, וכן מדתיים ומחרדים (18 אחוזים). ובהתאמה – כשליש מקרב הימין ומקרב הדתיים (כ-30 אחוזים) והחרדים (45 אחוזים) ראו את הערבים כאויבים בפוטנציה במידה משמעותית יותר מקרב אלה ששייכו את עצמם למרכז ומקרב החילונים (כ-16 אחוזים), ובניגוד לשמאל שכלל לא רואה אותם כאויבים בפוטנציה (2 אחוזים בלבד). תמונה דומה, אם כי קיצונית פחות, נצפתה גם ביחס ל"כבדהו וחשדהו"; בעוד בקרב אלה ששייכו את עצמם לשמאל סברו 23 אחוזים כי יש לכבד את אזרחי ישראל הערבים אך גם לחשוד בהם, בקרב אלה ששייכו את עצמם למרכז וכן בקרב חילונים, שיעור הסבורים כך עמד על 38 אחוזים, ובקרב המשייכים עצמם לימין וכן מסורתיים ודתיים הוא עמד על כ-50 אחוזים. יצוין כי אף אחד מהמגזרים לא ראה בהם אזרחים שאינם שווים זכויות. השאלה השנייה בחנה על מה, לדעת הציבור, צריכה ישראל לשים את הדגש ביחסה לאזרחי ישראל הערבים.

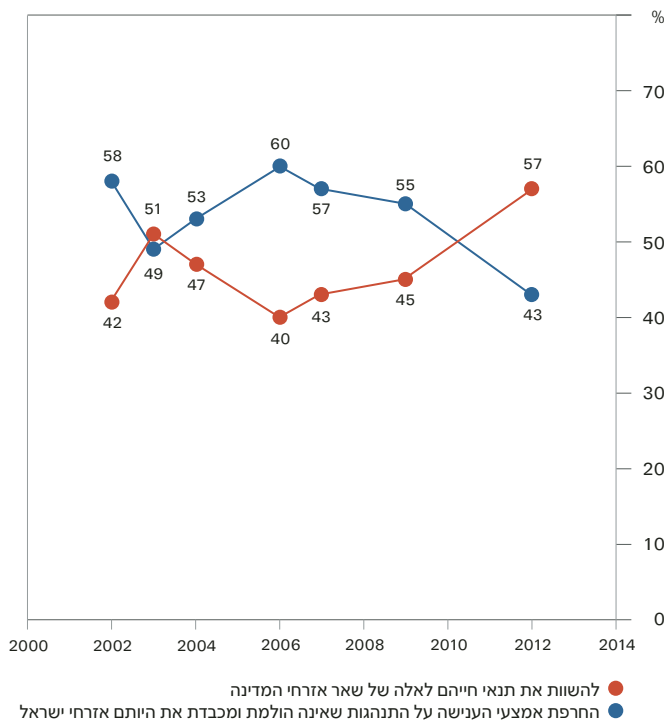

תרשים 58: על מה צריכה ישראל לשים את הדגש ביחסה לאזרחי ישראל הערבים? 2015-2018

תרשים 58 מצביע על כך שב-2015, בשיא "גל הטרור", חלקו הגדול של הציבור (54 אחוזים) היה מעוניין בהחרפת אמצעי הענישה על התנהגות שאינה הולמת ומכבדת את היותם של הערבים אזרחי ישראל. ב-2016 וב-2017 חלה ירידה משמעותית במצדדים בהחרפת אמצעי הענישה לכ-36-39 אחוזים, אולם ב-2018 שוב חלה עלייה בהעדפה זו שהגיעה ל-47 אחוזים. עוד נמצא כי רק רבע מהציבור ב-2015 (26 אחוזים) מעוניינים להשוות את תנאי חייהם של הערבים אזרחי ישראל לאלה של שאר אזרחי המדינה. ב-2016-2018 חלה עלייה בשיעורם של אלה שסברו כך ל-31-33 אחוזים. זאת ועוד, ב-2015 סברו 20 אחוזים כי אין צורך לשנות דבר במדיניות. במובן זה חלה עלייה משמעותית של מעל 10 אחוזים ב-2016, ב-2017 ל-30-32 אחוזים וב-2018 הנתונים חזרו ל-20 אחוזים.

ניכר אם כן שב-2016-2017 הייתה תנועה בכיוון החיובי ביחס לערבים, אולם המעבר נע מהרצון ל"הגברת הענישה" ל"לא לעשות שום דבר חדש ומיוחד". ייתכן שמקורה של התנועה החלקית חזרה לכיוון השלילי ב-2018 הוא בחקיקת חוק הלאום ובהפגנות שערכו בעקבות זאת ערבים אזרחי ישראל באוגוסט 2018. בין היתר, באחת ההפגנות הונפו דגלי פלסטין ונשמעו קריאות כגון "בדם ואש נפדה את פלסטין".

גם לגבי שאלה זו נמצאו הבדלים משמעותיים בפילוח לפי שיוך פוליטי ורמת דתיות; בקרב אלה ששייכו את עצמם לימין וכן בקרב מסורתיים, דתיים וחרדים ניכרה העדפה ברורה להחרפת אמצעי הענישה בגין התנהגות שאינה הולמת ומכבדת את היותם של הערבים אזרחי ישראל (50-59 אחוזים). לעומת זאת, בקרב אלה ששייכו את עצמם לשמאל ניכרה העדפה ברורה לאפשרות השוואת תנאי חייהם של הערבים לאלה של שאר אזרחי המדינה (83 אחוזים). בקרב אלה ששייכו את עצמם למרכז ובקרב חילונים נמצאה העדפה קלה לאפשרות זו (כ-40 אחוזים). ב-2002-2012 נשאלה במחקר שאלה במתכונת דומה, אולם לא נכללה בה האפשרות "לא לעשות שום דבר חדש ומיוחד". מובן שמתכונת זו הייתה עשויה לשנות את האיזון בין התשובות השונות, אך כפי שניתן לראות בתרשים 59, הדפוסים שנמצאו דומים במהותם לאלה שהוצגו לעיל ביחס לשנים האחרונות.

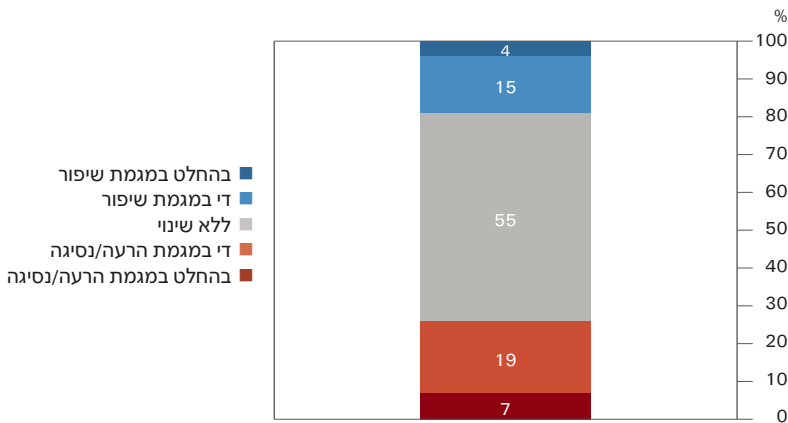

תרשים 59: על מה צריכה ישראל לשים את הדגש ביחסה לאזרחי ישראל הערבים? 2012-2002

מהתרשים עולה כי לאורך כל התקופה, שיעור התומכים בהחרפת אמצעי הענישה על התנהגות שאינה הולמת ומכבדת את היותם של הערבים אזרחי ישראל עלה על שיעור התומכים באפשרות של השוואת תנאי חייהם לאלה של שאר אזרחי המדינה.

עוד עולה כי בדומה לתקופת "גל הטרור" (2015), בתקופות של משבר חלה עלייה בתמיכה בהחרפת אמצעי הענישה. זאת במקביל לעלייה בראייתם של אזרחי ישראל הערבים אויבים פוטנציאליים. כך קרה גם בשיא האינתיפאדה השנייה (2002) ובתקופת מלחמת לבנון השנייה ואחריה (2006), כאשר שאלת הנאמנות של אזרחי ישראל הערבים עלתה בעקבות הביקורת שנמתחה על ידי חלקים מקרב אוכלוסייה זו על ממשלת ישראל ועל צה"ל.

השאלה הבאה מסכמת חלק זה ומתמקדת בתפיסות לגבי מערכת היחסים בין יהודים לערבים. הציבור נשאל ב־2017 אם לדעתו מערכת היחסים בין הציבור היהודי לציבור הערבי בישראל נמצאת במגמת שיפור או הרעה/נסיגה.

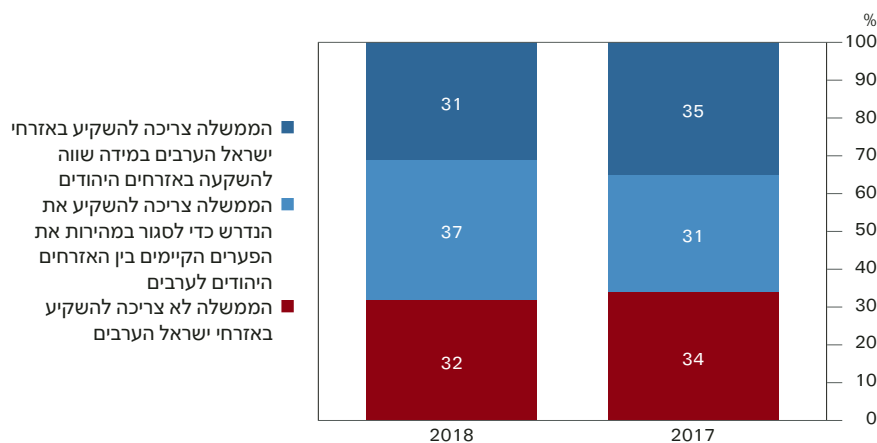

תרשים 60: עמדות בנוגע למערכת היחסים בין הציבור היהודי לציבור הערבי בישראל, 2017

מתרשים 60 עולה כי רוב הציבור (55 אחוזים) סבר כי אין שינוי במערכת היחסים בין הציבור היהודי לציבור הערבי בישראל. כרבע (26 אחוזים) סברו כי קיימת מגמת הרעה/נסיגה במערכת היחסים, ורק חמישית (19 אחוזים) מהציבור סברו כי מערכת היחסים נמצאת במגמת שיפור.

מדיניות הממשלה כלפי אזרחי ישראל הערבים

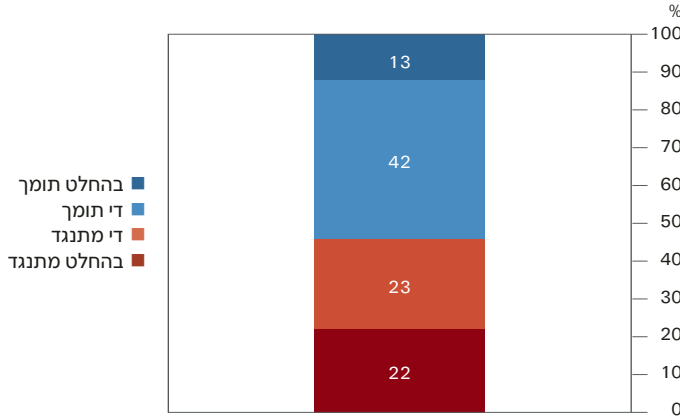
השאלות שהוצגו עד כה עסקו ביחס של הרוב היהודי למיעוט הערבי ברמה התפיסית. השאלות הבאות בוחנות את עמדות הציבור ביחס להיבטים המעשיים, דהיינו, מהן עמדות הציבור בנוגע להשקעה באזרחי ישראל הערבים. בתרשים 61 מוצג מענה לשאלה זו, שנוספה למחקר ב־2017.

תרשים 61: השקעה באזרחי ישראל הערבים, 2017, 2018

ב-2017-2018 סבר רוב הציבור (66-68 אחוזים) כי הממשלה צריכה להשקיע באזרחי ישראל הערבים בדרך זו או אחרת, אם כי היה הדעות נחלקו באשר לסוג ההשקעה המועדף. מעט יותר משליש (31-35 אחוזים) סברו כי הממשלה צריכה להשקיע בערבים במידה שווה להשקעה ביהודים. סוג זה השקעה נתמך במידה משמעותית יותר על ידי אלה ששייכו את עצמם לשמאל ולמרכז וכן בקרב חילונים, והרבה פחות על ידי מסורתיים, דתיים וחרדים ובקרב אלה ששייכו את עצמם לימין. מעט יותר משליש (31-37 אחוזים) סברו כי הממשלה צריכה להשקיע את הנדרש כדי לסגור במהירות את הפערים הקיימים בין היהודים לערבים. מעניין כי לא נמצאו הבדלים בתמיכה באפשרות זו בין המגזרים השונים (למעט האוכלוסייה החרדית, שרובה הביע התנגדות לכל סוג של השקעה). זאת ועוד, ייתכן שאת הירידה של 6 אחוזים מ-2017 ל-2018 בשיעור התומכים באפשרות זו ניתן לקשר להפגנות שנערכו בעקבות חקיקת חוק הלאום באוגוסט 2018. לבסוף, קצת יותר משליש מהציבור (32-34 אחוזים) סברו כי הממשלה כלל לא צריכה להשקיע באזרחי ישראל הערבים. דתיים (53 אחוזים) וחרדים (61 אחוזים) תמכו באפשרות זו יותר מאשר חילונים (22 אחוזים). גם בקרב אלה ששייכו את עצמם לימין (41 אחוזים) נמצאה רמת תמיכה גבוהה יותר באפשרות זו מאשר בקרב אלו ששייכו את עצמם למרכז (24 אחוזים) או לשמאל (14 אחוזים). ב-30 בדצמבר 2016 אימצה ממשלת ישראל את תוכנית החומש (2016-2020) למגזר הערבי. התוכנית דנה בתחומים רבים והיא מומנה מתקציביהם של משרדי הממשלה. מטרתה הייתה לשפר את המצב הכלכלי והחברתי של ערביי ישראל ולהגביר את השוויון בין המגזרים. במחקר שבוצע ב-2017 הוקדשה שאלה לבחינת עמדות הציבור בנושא. כך תוארה לציבור תוכנית החומש: הממשלה החליטה בדצמבר 2015 על

תוכנית חומש בשיעור של יותר מ-10 מיליארד שקל לקידום השתלבותם של האזרחים הערבים בחברה ובכלכלה הישראלית.

תרשים 62: תמיכה לעומת התנגדות לתוכנית החומש לקידום השתלבותם של אזרחי ישראל הערבים בחברה ובכלכלה הישראלית, 2017

מתרשים 62 עולה כי חלק גדול מהציבור (55 אחוזים) תמך בתוכנית וחלק קטן יותר (45 אחוזים) התנגד לה. רמת תמיכה גבוהה נמצאה בקרב חילונים ומסורתיים יותר מאשר בקרב דתיים. מעניין כי לא נמצא הבדל בשיוך הפוליטי.

לסיכום, ממצאי המחקר העידו כי הרוב היהודי אמביוולנטי, ועם זאת די עקבי ביחסו למיעוט הערבי בישראל. מצד אחד, ברמה התפיסתית, יחסם של חלקים גדולים בציבור היהודי היה שלילי כלפי המיעוט הערבי. רק חלק קטן מהציבור ראה את אזרחי ישראל הערבים כאזרחים שווים זכויות. חלק סבר כי יש להחריף את צעדי הענישה על התנהגות שאינה הולמת ומכבדת את היותם אזרחי ישראל, וכרבע מהציבור אף ראו בהם אויבים בפוטנציה. נראה אם כן כי הגדרת הערבים כאויבים מושרשת עמוק בתודעת היהודים בישראל. גם הימשכותו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני והכישלון ליישבו במהלך שני העשורים האחרונים העניקו משנה תוקף לתפיסה זו ולנטייה להחילה אף על הערבים בישראל, שחלקם מזדהים ומזוהים כחלק מן העם הפלסטיני. כאמור, חלק גדול מהציבור ראה את אזרחי ישראל הערבים כמי שיש לכבדם אך גם לחשוד בהם, והוא נקט כלפיהם באופן עקבי יחס של "כבדהו וחשדהו". ניתן לטעון כי מדובר בתפיסה אנושית לאור המצב החברתי-אידיאולוגי-פוליטי. הערבים הרי הם "לא משלנו", הם חלק מהעולם הערבי שנחשב לאויב מדינת ישראל, ולכן אך טבעי הוא שיהיו חשודים באי-נאמנות למדינת ישראל. זאת ועוד, יש הטוענים כי לכאורה, במצב המורכב של יחסי יהודים-ערבים בישראל, כאשר מערכת יחסים

זו נולדה למציאות של יחסי איבה, ולאור הימשכות הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הרי באופן יחסי ובהתחשב בנסיבות אפשר לצפות אף ליחס שלילי יותר. יהיו אשר יהיו הנסיבות, המשמעות של "כבדהו וחשדהו" היא שלילית במהותה, ולמעשה משתקפת כאן מדיניותה של מדינת ישראל כלפי המיעוט הערבי לאורך שנים.